

Kuntamarkkinat 2008

Hyvän käytännön kuvaus 10.9.2008

Erityisasiantuntija Tupu Holma, Kuntaliitto
Projektisuunnittelija Aulikki Viippola, KEY

IÄKKÄIDEN KUNTOUTUSNEUVOLAN TUOTTEISTUSMALLI

TAUSTA JA TARVE

Iäkkäiden kuntoutusneuvolan yleinen toimintamalli kehitettiin vuosina 2000-2004 Kuntoutuksen edistämisyhdistyksen (KEY) hankkeessa. Tavoitteena oli löytää keinoja ja uusia toimintatapoja edistää ja säilyttää ikääntyneiden toimintakykyä, jotta heillä olisi mahdollisuus selviytyä omassa kodissaan mahdollisimman toimintakykyisinä mahdollisimman pitkään. Vastaavanlaisten ehkäisevien ja kuntouttavien toimintamuotojen järjestäminen on edelleen yksi merkittävimmistä ikäihmisten palveluja koskevista haasteista.

Kuntoutusneuvolan yleinen toimintamalli vuodelta 2004 oli laaja sisältäen monenlaisia palvelu- ja toimintamuotoja. Laajan toimintamallin "istuttaminen" kunnalliseen toimintaan on hyvin haasteellista ja usein jopa mahdotonta. Kuntoutusneuvolan päätarkoitus ja ydin jäi myös vaille riittävää täsmentämistä. Toiminnasta aiheutuvia kustannuksia ei hankkeessa laskettu, mikä haittaa minkä tahansa palvelun jalkauttamista kunnan palveluvalikoimaan.

Kuntoutusneuvolan tuotteistushankkeella (2005 – 2008) haluttiin jatkaa kehitystyötä ja luoda edellytykset palvelumuodon käyttöönotolle ja soveltamiselle kunnissa tai muissa organisaatioissa, kuten järjestöissä, säätiöissä ja yksityisellä sektorilla. Tuotteistusta tarvitaan minkä tahansa palvelun "paketoimisessa" sellaiseen muotoon, että sen käyttöönottoa voidaan järkevästi suunnitella ja kustannuksia sekä vaikutuksia arvioida. Tarve on myös konkreettisista työvälineistä sekä käytännön tarpeista lähtevistä, yksinkertaisista laskentamalleista.

KUVAUS

Kuntoutusneuvolan tuotteistamisprosessi 2005-2007

Iäkkäiden kuntoutusneuvolan tuotteistusprosessi eteni Kuntaliiton aikaisemmissa hankkeissa kehitettyä tuotteistusmallia soveltaen.

1. Lähdettiin liikkeelle kuntoutusneuvolan perustehtävän ja toiminnan tavoitteiden selkiyttämistä ja täsmentämisestä,
2. Selvitettiin mahdollisten kuntoutusneuvola -asiakkaiden palvelutarpeita,
3. Kartoitettiin muiden vastaavantyyppisten ehkäisevien vanhuspalvelujen esiintyvyyttä ja sisältöjä tavoitteena löytää kuntoutusneuvolalle oma paikka palvelujärjestelmässä,
4. Määriteltiin edellisten pohjalta kuntoutusneuvolan ydintuotteet sekä kuntoutusneuvolan muu palveluvalikoima ottaen huomioon valtakunnallisten suositusten ja linjausten vaatimukset sekä kirjallisuudessa esitetty näyttö erilaisten toimintojen vaikutuksista,
5. Laskettiin tuotteistushankkeessa kehitetyn laskurin avulla eri tyyppisten 'kuntoutusneuvolatuotteiden' tuotantokustannukset perustuen ajankäytön seurantaan pilottiyksiköissä,
6. Kuvattiin kuntoutusneuvola-palvelukokonaisuus tuotteena.

Tuotteistettu iäkkäiden kuntoutusneuvola-palvelukokonaisuus

- Tuotteella on sovittu nimi ja sisältönä tietyt, rajatut palvelut (ydinpalvelut, ydinpalveluja vahvistavat palvelut). Lisäksi on määriteltynä kuntoutusneuvola – palvelukokonaisuuden onnistuneen toteutumisen edellytykset.
- Kuntoutusneuvolan ydinpalvelut on määritelty palvelukuvauksissa, joissa on täsmennetty kohderyhmä, palvelun tavoitteet ja hyödyt, tuotteen tuottamiseen tarvittava aika ja resurssien tarve, palvelun sisältö, palvelulle asetettavat laatuvaatimukset sekä arviointikeinot.
- Palvelukuvaukset edistävät tuotteen käytettävyyttä ja toiminnan kohdentamista.
- Ydinpalvelujen kustannusten arvioimiseksi kehitettiin kaksi laskuria: suoritelaskuri ja työntekijälaskuri, jotka ovat kaikkien tuotetta hyödyntävien käytettävissä kustannuksia arvioitaessa.

Iäkkäiden kuntoutusneuvola-palvelukokonaisuuden osat

Kuntoutusneuvola toiminnan lähtökohtana on ajatus, että ikäihmisen elämäntilanne ja kevyempien palveluiden tarve voidaan arvioida jo varhaisessa vaiheessa ja vähentää siten pitkäaikaisen palvelutarpeen lisääntymistä tai ainakin siirtää sitä myöhäisempään vaiheeseen. Ikäihmisten aktiivisuuden tukeminen huolehtimaan itse omasta toimintakyvystään sisältyi myös vahvasti perusajatukseen.

Iäkkäiden kuntoutusneuvola sijoittuu kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelustrategiassa, organisaatiossa ja palveluketjussa ehkäisevän, toimintakykyä edistävän ja kuntouttavan toiminnan alueelle. Kuntoutusneuvola-toiminta toteutuu parhaimmillaan terveys-, sosiaali- ja liikuntatoimen sekä kunnassa toimivien järjestöjen yhteistyönä.

Iäkkäiden kuntoutusneuvolassa ehkäistään ennen aikaista toimintakyvyn rajoittumista ja siitä aiheutuvaa riippuvuutta, kartoitetaan kotona asumisen edellytyksiä ja kuntoutuspalveluiden tarvetta, tuetaan kotona selviytymistä ja arjen sujumista sekä rohkaistaan osallistumista toimintaan. Kuntoutusneuvolalla on merkityksensä myös omaisten ja omaishoitajien sekä ammattihenkilöiden jaksamisen ja ammatillisen osaamisen tukijana.

Kohderyhmä. Toiminnan kohderyhmään kuuluvat eläkeikäiset henkilöt, jotka tarvitsevat neuvolan palveluita toimintakykynsä ja terveytensä ylläpitämiseen, edistämiseen, rajoittumisen ehkäisemiseen tai riskien varhaiseen tunnistamiseen.

Ydinpalvelut. Kuntoutusneuvolan ydintoimintaa ovat:

- asiakkaan toimintakyvyn ja kokonaistilanteen perusarvio, ohjaus ja neuvonta
- asiakkaan toimintakyvyn tarkempi arviointi, joka voi painottua toimintakyvyn fyysisiin ja/tai psykososiaalisiin edellytyksiin
- asiakkaan toimintakykyä ja kuntoutumista edistävä ryhmätoiminta (ryhmäkuntoutus).

Ydinpalveluja vahvistavat palvelut. Ydintoiminnan tueksi ja vahvistamiseksi voidaan kuntoutusneuvolassa järjestää muuta toimintaa, esimerkiksi:

- teema- ja toimintapäiviä iäkkäille ihmisille tarpeellisista aiheista
- keskustelutilaisuuksia ajankohtaisista teemoista

- tietopalveluja lisäämään iäkkäiden omahoitoa ja itsenäistä selviytymistä
- asiantuntijoiden tarjoamaa koulutusta ja asiantuntijapalvelua esimerkiksi muille sosiaali- ja terveydenhuollossa toimiville.

Kaikki kuntoutusneuvolan palvelut räätälöidään asiakkaiden tarpeiden mukaan hyödyntäen kuntoutusneuvolan omaa ja muuta paikallista palvelutarjontaa.

AVAINSANAT

Toimintakyky, toimintakyvyn edistäminen ja säilyttäminen, kuntoutus, preventiivinen toiminta, iäkä henkilö, tuotteistus

TOTEUTTAJA

Kuntoutusneuvolan tuotteistusmallin kehittämisestä vastasi Kuntoutuksen edistämisyhdistys KEY ry. Käytännön toteutuksesta vastasi projektisuunnittelija Aulikki Viippola. Tuotteistuksen tutor-ohjaajana toimi erityisasiantuntija, TtM, MQ Tupu Holma Suomen Kuntaliitosta. Kustannuslaskennan asiantuntijana ja toteuttajana toimi laskentapäällikkö, KTM Vesa Voutilainen, Jyväskylän kaupunki/Hallintokeskus.

Kuntoutusneuvolan tuotteistamishankkeen toteutumista ohjasi, seurasi ja arvioi moniammatillinen ohjausryhmä, jonka jäsenet edustivat KEYn jäsenjärjestöjä, Suomen Kuntaliittoa ja palvelurityksiä.

TOIMIALA

Sosiaali- ja terveystalvet, ehkäisevä vanhustyö, kuntoutus

KESTO

3/2005 – 3/2008

ARVIOINTI

Tuotteistamishankkeessa ei tuotettu uutta, vaan määriteltiin ja täsmennettiin jo olemassa olevan Kuntaliiton tuotteistusmallin käytettävyyttä ja sovellettavuutta KEY:n kuntoutusneuvola -toimintamalliin. Hankkeessa arviointi kohdistui sekä itse tuotteistusprosessiin että varsinaiseen lopputuotteeseen.

Arviointi toteutettiin ns. jatkuvan arvioinnin periaatteella, jolloin projektin aikana peilattiin ja arvioitiin kulloinkin työn alla olevaa toimintamallia käytännön tarpeiden näkökulmasta. Arviointiin osallistuivat tutor- ohjaaja, ohjausryhmä, KEYn hallitus, verkostojen jäsenet ja yhdistyksen aiemmat työntekijät, jotka työskentelivät Kuntoutusneuvolan kehittäminen projektissa vuosina 2001–2004

Kustannusten arvioinnissa tehtiin työajan- ja kustannusten arvioinnin selvitys yhdessä Lohjan kuntoneuvolan, Kajaanin kuntoutusneuvolan ja Kuusamon seniorineuvolan kanssa.

Tuotteistusprosessia "peilattiin" myös useissa erilaisissa asiantuntijaverkostoissa hyödyntäen verkoston jäsenten erityisosaamista, asiantuntijuutta ja kokemuksia iäkkäiden ehkäisevästä kuntoutuksesta. Näitä verkostoja olivat mm. Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden EHKO-työryhmä sekä Apuva – verkostotyöryhmä, joka on helsinkiläisten järjestöjen projekteissa toimivien työntekijöiden yhteistyöryhmä.

VAIKUTUKSET JA HYÖDYT

Kuntoutusneuvolan toimintamallin kehittäminen osui ajallisesti aikakauteen, jolloin preventiivisen toiminnan merkitys ja sen kehittäminen vanhustyössä nostettiin tärkeäksi valtakunnalliseksi tavoitteeksi. Kuntoutusneuvolaa on kehitetty jo vuodesta 2000 lähtien ja se on omalta osaltaan vaikuttanut erilaisten valtakunnallisten suositusten ja ohjelmien sisältöihin.

Kuntoutusneuvola suunnitellussa muodossaan avaa yhteistyön ja verkostotyön mahdollisuudet ja luo keinoja julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välillä. Kun toiminta on suunniteltua, täsmennettyä ja rajattua voi toiminnan eri osa-alueita toteuttaa useampikin eri taho yhteisten sopimusten pohjalta. Ikäihmisten palvelujen uusitussa laatusuosituksessakin korostetaan julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kumppanuutta. Myös palvelujen hankintaprosessi sopimusneuvotteluineen helpottuu, kun ostaja tietää, mitä ostaa ja tuottaja, millaista palvelua on myymässä.

Kuntoutusneuvolassa ennakoidaan iäkkäiden tulevia toimintakyvyn vajeita ja niistä johtuvia palvelutarpeita sekä puututaan jo varhaisessa vaiheessa toimintakyvyn alenemiseen. Onnistuessaan tämä vähentää tulevaisuudessa raskaampien palvelujen tarvetta. Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksessa kiinnitetään erityistä huomiota ennaltaehkäisevien palvelujen kehittämiseen; *"ikäihmisille on turvattava mahdollisuus saada neuvontaa ja ohjausta matalan kynnyksen neuvontapisteissä, varhainen puuttuminen terveyden ja toimintakyvyn heikkenemiseen, kuntoutuspalvelujen sisältöjä on kehitettävä"*.

HAASTEET

Järjestön kehittämisen "hyvän käytännön" vieminen kuntien palvelujärjestelmään on vaikeaa. Kuntien heikohko taloudellinen tilanne hidastaa usein kehittämistoimintaa ja samanaikaiset rakennemuutokset kuntaliitoksineen ja organisaatiouudistuksineen 'nielaisevat' kuntien vähäiset toimintaresurssit.

Toisaalta yhä enenevässä määrin korostetaan toiminnan suuntaamista preventiiviseen ja ehkäisevään toimintaan myös vanhustenhuollossa. Järjestöillä saattaisi olla enemmän mahdollisuuksia tehdä kehittämistyötä raha-automattiyhdistyksen avustamissa projekteissa, joiden tuloksia ja tuotoksia voisi nykyistä paremmin hyödyntää kuntalaisten hyvinvoinnin vahvistamiseksi.

Tuotekehittelyn tuloksena syntyneen toimintamallin tai tuotteen tulisi olla erilaisten kuntien tarpeisiin mukautuva, mutta silti rajattu kokonaisuus. Mallin avulla tulisi voida käynnistää ja toteuttaa toimintaa sekä arvioida syntyviä kustannuksia. Tämä koskee mitä tahansa palveluita, joiden onnistuneen tuottamisen keskeiset vaatimukset ovat tarkoituksen, sisällön, laadun ja kustannusten määrittäminen.

JUURRUTTAMINEN

Iäkkäiden kuntoutusneuvolatoimintaa on tällä hetkellä Kajaanin kaupungin fysioterapian alaisuudessa. Tornion kaupungin terveydenhuollossa sekä muutamassa Helsingissä toimivissa järjestöissä on käytössä iäkkäiden kuntoutusneuvolan palveluita. Kuntoutusneuvolan palveluita vastaavia yksittäisiä palveluja tuotetaan esimerkiksi palvelu- ja ikäkeskuksissa, vanhusneuvoloissa sekä perusterveydenhuollon kuntoneuvoloissa ja fysioterapiayksiköissä. Kuntoutusneuvola - palvelukokonaisuuden juurruttaminen käytäntöön edellyttää kunnan koko ikäihmisille suunnatun palvelutarjonnan kartoittamista, ehkäisevien palvelujen sijoittamista 'palvelukartalle' sekä neuvolatyypisten palvelujen kohderyhmän ja tarkoituksen tarkkaa määrittämistä. Kokonaisuuden hallinta, yhteistyön suunnittelu ja työnjaosta sopiminen vaatii kuitenkin koordinaattorin/ organisaattorin, joka luonteikkaimmin edustaa kuntalaisten hyvinvoinnista vastaavaa tahoa, kuntaa.

Juuruttaminen vaatii myös, että ryhdytään toimiin: kokeillaan, arvioidaan ja parannetaan. KEY:n tavoitteena on kuitenkin käynnistää vuonna 2009 kuntoutusneuvolan tuotteistetun toimintamallin käyttökokeilu yhteistyössä niiden kuntien kanssa, jotka haluavat kehittää vanhuspalveluihinsa neuvola- tai neuvontakeskustoimintaa tai päivittää jo olemassaolevaa samankaltaista toimintaa.

Kuntoutuksen edistämisyhdistys KEY kartoittaa parhaillaan mahdollisuuksia kokeilla käytännössä kuntoutusneuvolan tuotteistettua toimintamallia.

LINKIT – JA TAUSTA-AINEISTO

Iäkkäiden kuntoutusneuvolan toimintamalli, palvelukuvaukset, kustannusten laskurit ja muu materiaali löytyvät KeyNet - Iäkkäiden kuntoutuksen verkkopalvelusta osoitteesta www.keynet.fi/Tuotteet/Kuntoutusneuvola

LISÄTIETOJA

Suunnittelija Aulikki Viippola
Kuntoutuksen edistämisyhdistys KEY ry
etunimi.sukunimi@keynet.fi
gsm 050 566 5802

YHTEYSTIEDOT

KEY Kuntoutuksen
edistämisyhdistys ry
AVAIMIA IÄKKÄIDEN KUNTOUTUKSEEN.

Kuntoutuksen edistämisyhdistys KEY ry
PL 40
00621 Helsinki

www.keynet.fi